

Fazoda nuqtadan to‘g‘ri chiziqqacha va ayqash to‘g‘ri chiziqlar orasidagi masofa.

Berilgan nuqtadan berilgan tekislikkacha bo‘lgan masofani topish masalasini qaraylik.

1-ta’rif. Berilgan M_1 nuqtadan berilgan P tekislikkacha bo‘lgan masofa deb, shu nuqtadan tekislikka tushirilgan perpendikulyar to‘g‘ri chiziqning tekislik bilan kesishgan nuqtasi orasidagi masofaga aytiladi va $d(M_1, P)$ bilan belgilanadi (1-rasm).

P tekislik umumiy tenglama bilan berilgan bo‘lib, $M_1(x_1, y_1, z_1) \notin P$ bo‘lsin. M_1 dan P ga perpendikulyar tushirib, uning asosini $M_0(x_0, y_0, z_0)$ desak, $M_0 \in P$ bo‘lgani uchun

$$Ax_0 + Bx_1 + Cz_0 + D = 0. \quad (1)$$

$\vec{n}(A, B, C)$ vektor P ning normal vektori.

$$\vec{n} \parallel \overrightarrow{M_0 M_1}, \text{ demak, } \overrightarrow{M_0 M_1} \cdot \vec{n} = |\overrightarrow{M_0 M_1}| |\vec{n}| \cos(\overrightarrow{M_0 M_1}, \vec{n}) = d(M_1, P) |\vec{n}| \cdot (\pm 1),$$

bundan:

$$d(M_1, P) = \frac{|\overrightarrow{M_0 M_1} \cdot \vec{n}|}{|\vec{n}|}. \quad (2)$$

$$\overrightarrow{M_0 M_1}(x_1 - x_0, y_1 - y_0, z_1 - z_0); \text{ (2) dan}$$

$$d(M_1, P) = \frac{|(x_1 - x_0)A + (y_1 - y_0)B + (z_1 - z_0)C|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}} =$$

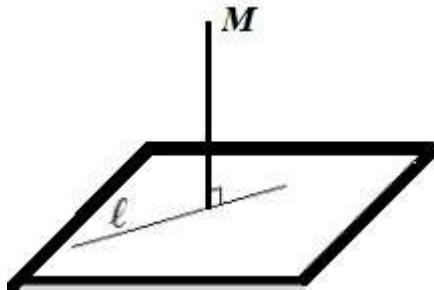
$$= \frac{|Ax_1 + By_1 + Cz_1 - (Ax_0 + By_0 + Cz_0)|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}.$$

demak

$$d(M_1, P) = \frac{|Ax_1 + By_1 + Cz_1 + D|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}. \quad (3)$$

Bu berilgan nuqtadan berilgan tekislikkacha bo‘lgan masofa formulasidir. Xususiy holda, koordinatalar boshidan tekislikkacha bo‘lgan masofa quyidagicha bo‘ladi:

$$d(O, P) = \frac{|D|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}.$$

1-rasm.

Fazoda nuqtadan to‘g‘ri chiziqqacha bo‘lgan masofani hisoblash

Bizga fazoda ℓ to‘g‘ri chiziq va unga tegishli bo‘lmagan $M_1(x_1, y_1, z_1)$ nuqta berilgan bo‘lsin. Biz bilamizki to‘g‘ri chiziq va unga tegishli bo‘lmagan nuqta orqali bitta tekislik o‘tkazish mumkin. Tekislikda nuqtadan to‘g‘ri chiziqqacha bo‘lgan masofani hisoblashni oldingi paragraflarda o‘rgangan edik. Buning uchun biz to‘g‘ri chiziqning tekislikdagi tenglamasini va nuqtaning tekislikdagi koordinatalarini bilishimiz kerak. Lekin bu ish har doim qulay bo‘lmaganlini uchun biz bevosita ℓ to‘g‘ri chiziqning

$$\vec{r} = \vec{r}_0 + \vec{a}t$$

tenglamasidan foydalanmoqchimiz. Bizga to‘g‘ri chiziqning $M_0(x_0, y_0, z_0)$ nuqtasi va uning yo‘naltiruvchi $\vec{a}(a_1, a_2, a_3)$ vektori ma’lum. Agar N nuqta ℓ to‘g‘ri chiziqqa tegishli bo‘lib, $M_1(x_1, y_1, z_1)$ va N nuqtalardan o‘tuvchi to‘g‘ri chiziq ℓ to‘g‘ri chiziqqa perpendikulyar bo‘lsa, $M_1(x_1, y_1, z_1)$ va N nuqtalar orasidagi masofa $M_1(x_1, y_1, z_1)$ nuqtadan ℓ to‘g‘ri chiziqqacha bo‘lgan masofadir. Biz $\overrightarrow{NM_1}$ vektorni

$$\overrightarrow{NM_1} = d \vec{e}_1$$

ko‘rinishda yoza olamiz. Bu yerda $d = |\overrightarrow{NM_1}|$, $\vec{e}_1$ esa $\overrightarrow{NM_1}$ vektor bilan bir xil yo‘nalishga ega bo‘lgan birlik vektordir. Xuddi shunday $\vec{a}$ vektorni

$$\vec{a} = |\vec{a}| \vec{e}_2$$

ko‘rinishda yozib, $\overrightarrow{NM_1}$ va $\vec{a}$ vektorlarning vektor ko‘paytmasi uchun

$$\left[\overrightarrow{NM_1}, \vec{a} \right] = d |\vec{a}| [\vec{e}_1, \vec{e}_2]$$

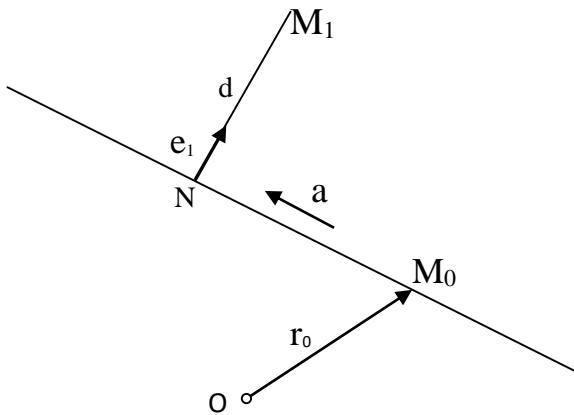
tenglikni olamiz. Bu tenglikdan

$$d = \frac{\left[\overrightarrow{NM_1}, \vec{a} \right]}{|\vec{a}|}$$

formulani hosil qilamiz. Lekin bu formulada N nuqta koordinatalari noma'lum bo'lganligi uchun, biz undan bevosita foydalana olmaymiz. Lekin chizmadan ko'rinishib turibdiki, biz $\overrightarrow{NM_1}$ vektorni

$$\overrightarrow{NM_1} = \vec{r}_1 - (\vec{r}_0 + \vec{a}t_1)$$

ko'rinishda yoza olamiz (2-rasm).

2-rasm.

Bu yerda t_1 -parametrning N nuqtaga mos keluvchi qiymatidir. Endi bu ifodani yo'qoridagi formulaga qo'yib va $\vec{a}t_1$, $\vec{a}$ vektorlarning vektor ko'paytmasi nol vektor ekanligini hisobga olsak

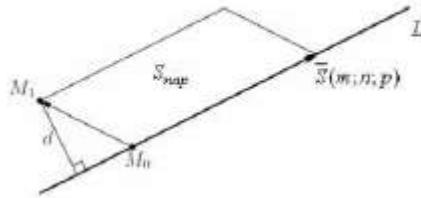
$$d = \frac{\left[\vec{r}_1 - \vec{r}_0, \vec{a} \right]}{|\vec{a}|}$$

formulani olamiz. Bu formulani koordinatalar orqali yozsak, u

$$d = \frac{\sqrt{\left| \begin{matrix} y_1 - y_0 & z_1 - z_0 \\ a_2 & a_3 \end{matrix} \right|^2 + \left| \begin{matrix} x_1 - x_0 & z_1 - z_0 \\ a_1 & a_3 \end{matrix} \right|^2 + \left| \begin{matrix} x_1 - x_0 & y_1 - y_0 \\ a_1 & a_2 \end{matrix} \right|^2}}{\sqrt{a_1^2 + a_2^2 + a_3^2}} \quad (4)$$

ko‘rinishga keladi.

Keling fazoda nuqtadan to‘g‘ri chiziqqacha masofani boshqa usulda keltirib chiqaraylik. Bizga $M_1(x_1, y_1, z_1)$ nuqta va $\frac{x - x_0}{m} = \frac{y - y_0}{n} = \frac{z - z_0}{p}$ to‘g‘ri chiziq berilgan bo‘lsin. $M_1(x_1, y_1, z_1)$ nuqtadan to‘g‘ri chiziqqacha masofa $\vec{S}(m, n, p)$ va $\overrightarrow{M_0M_1}$ vektorlarga qurilgan parallelogram balandligiga teng, bu yerda $M_0(x_0, y_0, z_0)$ nuqta to‘g‘ri chiziqda yotgan nuqta (3-rasm).

3-rasm.

Parallelogrammaning yuzasi ko‘rsatilgan vektorlarning vektor ko‘paytmasining moduliga teng $S = |\overrightarrow{M_0M_1} \times \vec{S}|$ va kerakli balandlikka perpendikulyar bo‘lgan parallelogramm asosining uzunligi $|\vec{S}|$, bundan

$$d = \frac{|\overrightarrow{M_0M_1} \times \vec{S}|}{|\vec{S}|} = \frac{\sqrt{\left| \begin{matrix} y_1 - y_0 & z_1 - z_0 \\ n & p \end{matrix} \right|^2 + \left| \begin{matrix} x_1 - x_0 & z_1 - z_0 \\ m & p \end{matrix} \right|^2 + \left| \begin{matrix} x_1 - x_0 & y_1 - y_0 \\ m & n \end{matrix} \right|^2}}{\sqrt{m^2 + n^2 + p^2}}.$$

Fazoda ayqash to‘g‘ri chiziqlar orasidagi masofa.

Quyidagi tenglamalar bilan berilgan ikkita to‘g‘ri chiziq orasidagi masofani topaylik:

$$u_1 : \begin{cases} x = x_1 + l_1 t, \\ y = y_1 + m_1 t, \\ z = z_1 + n_1 t, \end{cases} \quad u_2 : \begin{cases} x = x_2 + l_2 t, \\ y = y_2 + m_2 t, \\ z = z_2 + n_2 t, \end{cases}$$

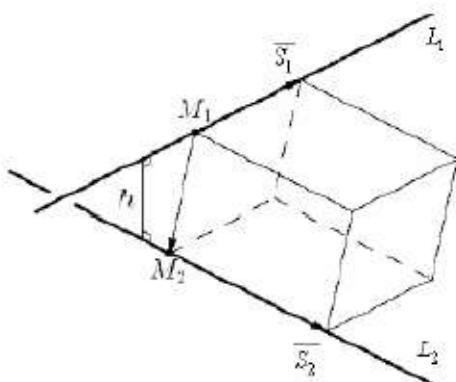
Bu to‘g‘ri chiziqlarda yotuvchi $M_1(x_1, y_1, z_1)$ va $M_2(x_2, y_2, z_2)$ nuqtalar, hamda berilgan to‘g‘ri chiziqlarning $\vec{S}_1 = (l_1, m_1, n_1)$ va $\vec{S}_2 = (l_2, m_2, n_2)$ yo‘naltiruvchi vektorlarini qaraylik.

Ikki chiziq orasidagi masofani hisoblash usuli yo‘naltiruvchi vektorlarning o‘zaro vaziyatiga bog‘liq.

Ikkita xolni qaraymiz.

1-xol. $\vec{S}_1 = (l_1, m_1, n_1)$ va $\vec{S}_2 = (l_2, m_2, n_2)$ vektorlar kolleniar. Bu xolda l_1 va l_2 to‘g‘ri chiziqlar yoki parallel yoki ustma ust tushadi, va ular orasidagi masofa ularning birida yotgan nuqtadan ikkinchisigacha bo‘lgan masofaga teng (masalan, $M_1(x_1, y_1, z_1)$ nuqtadan l_2 to‘g‘ri chiziqqacha). Yuqoridagidan (4) formuladan topiladi.

2-xol. $\vec{S}_1 = (l_1, m_1, n_1)$ va $\vec{S}_2 = (l_2, m_2, n_2)$ vektorlar kolleniar emas. Bu xolda l_1 va l_2 to‘g‘ri chiziqlar yoki kesishadi ($d = 0$) yoki ayqash bo‘ladi. Ikkinci holda, kerakli masofa $\overrightarrow{M_1 M_2}$, $\vec{S}_1 = (l_1, m_1, n_1)$ va $\vec{S}_2 = (l_2, m_2, n_2)$ vektorlarga qurilgan parallelepipedning h balandligiga teng bo‘lgan l_1 va l_2 to‘g‘ri chiziqlarning umumiy perpendikulyar uzunligiga tengdir (4-rasm).

4-rasm.

Parallelepipedning hajmi $V = (\overrightarrow{M_1 M_2}, \vec{S}_1, \vec{S}_2)$, ko‘rsatilgan vektorlarning aralash ko‘paytmasining moduliga teng bo‘lganligi sababli kerakli balandlikka teng bo‘lgan perpendikulyar, asoslari $\vec{S}_1 = (l_1, m_1, n_1)$ va $\vec{S}_2 = (l_2, m_2, n_2)$ vektorlarga qurilgan parallelogramm yuzi, ya’ni $S_{par} = |S_1 \times S_2|$ ga nisbatiga teng bo‘ladi: bundan

$$d=\frac{\left|(\overrightarrow{M_1M_2},\overrightarrow{S_1},\overrightarrow{S_2})\right|}{\left|S_1\times S_2\right|}$$